

TA'LIM SOHASINI PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TA'MINLASH TEXNOLOGIYASI

Tilovova Nigora Berdiyevna

Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani

84- maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maktablarda qobiliyatli, iqtidorli bolalar ham, pedagogik e'tiborni kuchaytirishni talab qiladigan bolalar ham o'qiydi. Ba'zi bolalarda o'qish uchun yuqori motivatsiya, yuqori intensivlikdagi o'quv ishlari sharoitlariga moslashishni osonlashtiradi va o'quv-bilish motivatsiyasi juda past bo'lgan bolalar maktabga yomon moslashadi. Ko'pgina bolalarning jismoniy salomatligi dastlab zaif bo'ladi. Ushbu maqolada ta'lim sohasini psixologik-pedagogik ta'minlash texnologiyasi ishlab chiqilgan. O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish, dunyoqarashlarini kengaytirish masalalari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim sohasi, psixologik-pedagogik, texnologiya, salomatlik, kompleks diagnostika, aqliy faoliyat, motivatsiya, valeologik ta'lim, yetuklik.

Ta'lim tizimini isloh qilish natijasida ko'zlangan maqsad kelajak avlodni vatanga sadoqatli, mustaqil fikrlovchi, har qanday sharoitga tez moslashuvchi, to'g'ri qaror qabul qila oluvchi mutaxassislar tayyorlashdan iboratdir. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev 2017 yil 22 dekabr kuni Oliy Majlisga murojaatnomasida “Bugun biz davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan innovatsion rivojlanish yo'lidan o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas, albatta. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oya, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi. Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni

bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuvlar asosida boshlashimiz kerak” ekanligini e'tirof etishgan edi [1]. Sog'lom turmush tarzi uchun motivatsiya yaratishga katta e'tibor qaratilmoqda. Zamonaviy maktablarda maktab o'quvchilarining individual imkoniyatlarini baholash va ma'lumotlarni ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish imkonini beradigan ijtimoiypedagogik, psixologik, psixo-pedagogik metodlarning ilmiy asoslangan tizimi hali ham mavjud emas, o'qituvchi, psixolog, psixoterapevt, shifokorlarning birgalikdagi faoliyati kompleks texnologiyasi zarur. Ta'limning asosiy loyiha vazifasi haqida gapirar ekan, V.I.Slobodchikov ta'lim sohasini birgalikdagi hayot faoliyati va barcha yoshdagi guruhlarining uchrashuvlari, birgalikdagi (ijtimoiy) hayot maqsadlarini aniqlash, unda ishtirok etish orqali inson ta'lim olish sohasi sifatida ko'rib chiqadi [0]. I.D.Frumin, B.D.Elkoninning fikriga ko'ra, turli yoshdagilar ta'lim sohasida maxsus ong va madaniyat sifatida ishlaydi; unda “madaniyatlar muloqoti” va “asrlar muloqoti”ni amalga oshiriladi. Bu kuchaytirish sohasi (A.V.Zaporojes), individual va yosh imkoniyatlarini to'liq ifodalash sohasidir [3]. Yangi ta'lim sohasini loyihalash va yaratish o'quvchi shaxsini uning psixofizik xususiyatlari va funksional imkoniyatlari nuqtai nazaridan har tomonlama o'rganishni taqozo etadi. “Salomatlik” dasturini qo'llab-quvvatlash xizmati sifatining o'sish dinamikasida uch bosqich mavjud:

1991-1995 - Tibbiy-psixologik uyushma,

1995-1998 - Valeologiya kafedrası,

1997 yil - Shaxsiy rivojlanishga yordam berish xizmati.

Ushbu bosqichlar diagnostika metodikalarini bosqichma-bosqich to'plash, yagona ta'lim sohasida bolalar va kattalarning ruhiy, jismoniy va ma'naviy salomatligi to'g'risidagi ma'lumotlar bankini tizimlashtirishni aks ettiradi. Ammo “Maktabgacha va maktab ta'lim” tizimida bolaning shaxsini diagnostika qilish uchun o'zaro faoliyat dasturi kerak bo'ladi. Shu maqsadda maxsus xizmat yaratildi (Shaxsni rivojlantirish xizmati).

1. Xizmatning asosiy yo'nalishlari:

- bolalarning bilim olishga tibbiy-fiziologik tayyorgarligini baholash;

- o‘quvchilar rivojlanishining funksional holati va xususiyatlarini har tomonlama baholash;
- ta’lim sharoitlariga moslashish va psixofiziologik kasbiy diagnostikani o‘rganish; maslahat berish, tuzatish;
- o‘quvchilar va o‘qituvchilar sog‘lig‘ini saqlash masalalari bo‘yicha axborotma’rifiy tadbirlar tashkil etish;
- muammolar bo‘yicha professor-o‘qituvchilarning ilmiy-metodik faoliyatini tashkil etish va boshqarish;
- ta’lim sohasi ishtirokchilarning malakasini oshirish va kasbiy mahoratini oshirish.

2. Shaxsni rivojlantirish xizmati vazifalariga quyidagilar kiradi:

- bola organizmi tizimlarining funksional holatini baholash va prognozlash;
- bolaning individual psixofiziologik portretini yaratish, uning moyilligini, tarbiyaga ta’sir qilish strategiyasini tanlash qobiliyatini aniqlash (shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim muhitini tashkil etish);
- o‘quvchilarning intellektual-ijodiy, ma’naviy faoliyatini faollashtirish, sport bilan shug‘ullanishi uchun sharoit yaratish;
- boshqa shunga o‘xshash xizmatlar va axborot- targ‘ibot tadbirlari bilan axborot aloqasi. Aynan mana shu jihatlar (bizning fikrimizcha) bola rivojlanishining ajralmas sharti hisoblanadi, chunki ular ijtimoiy qimmatli xulq-atvor odatlari, sog‘lom turmush tarzi odatlari, mehnatsevarlik, chidamlilik, odamlar bilan til topisha olish, olijanoblik va qiziqish, zakovat va boshqalar kabi fazilatlarni shakllantirishning kalitidir. Butun jamoaning ishi, shuningdek, har bir bolaning individual faolligi faoliyatli tamoyilni hisobga olgan holda tashkil etiladi, bola uchun har qanday faoliyat mazmunli, rag‘batlantiruvchi bo‘lishi kerak (klublar, studiyalar, ansambllar, sport seksiyalari, ilmiy jamiyatlar, modulli o‘qitish va hokazo). Bu yillar davomida maktabning asosiy tashvishi rivojlantiruvchi sog‘liqni saqlash muhitini yaratish; o‘quvchilar o‘rtasida oqilona

ehtiyojlar tizimini shakllantirish va birinchi navbatda, sogʻlom turmush tarziga boʻlgan ehtiyoj; maktab bitiruvchisi shaxsini modellashtirish va modellashtirish vositasini takomillashtirish – taʼlim-tarbiya jarayonini valeologik taʼminlashdan iborat edi. Tajriba shuni koʻrsatadiki, intellektual va ijodiy tarkibiy qismlar va uning yashash joyining holati hayot tarzini shakllantirish va sogʻliqni saqlashda muhim rol oʻynaydi. Innovatsion maktablarda pedagogik tajriba-sinov ishlarini tashkil etishning boshida: Oʻquvchilarning 45 foizi “Sogʻlom turmush tarzi” tushunchasini yoritib bera olmadi; 55% - kun tartibi yoʻq; 40% - sport bilan shugʻullanmaydi; 30% - gipodinamiyadan aziyat chekadi; Bolalarni valeologik taʼlimga boʻlgan ehtiyoji aniq paydo boʻldi:

- valeologik madaniyatning dastlabki shakllarini tarbiyalash;
- oʻz sogʻligʻini nazorat qilish va saqlashning dastlabki amaliy koʻnikmalarini shakllantirish;
- valeologik ong va umumiy valeologik madaniyatni rivojlantirish. Maktabda valeologik taʼlim oʻz faoliyatini boshladi: taʼlimning yangi uzluksiz va shaxsga yoʻnaltirilgan mazmunini ishlab chiqish; valeologiya va valeologik monitoringni yaratish masalalari boʻyicha axborot-maʼrifiy tadbirlar. Taʼlim jarayoni subʼektlarining sogʻligʻini saqlash va asrashning muhim sharti axborot-maʼrifiy faoliyat edi. Mahoratli mutaxassislar: shifokorlar, fiziologlar, nevropatologlar, psixologlar, oʻqituvchilar tanlangan va tizimli maʼlumotlarni tayyorlagan: “Siz haqingizda va siz uchun” maktab gazetasi; “Ruh ekologiyasi; “Tananing ekologiyasi” ekologik byulleteni; “Atlant” valeologik toʻplami (maktab nashriyoti); “Diana” qizlar uchun gazeta-jurnal; “Inqiroz yoshi” oʻsmirlar jurnali; “16 yoshgacha va undan kattalar ...” teleklubidan iborat. Valeologik taʼlim maktab tomonidan nafaqat oʻquvchilar va ularning otaonalari, balki maktab mikrorayoni aholisi oʻrtasida ham olib borildi. Bir necha yillik ustuvorliklar quyidagi yoʻnalishlardan iborat:

- muntazam jismoniy faoliyat;
- ratsional ovqatlanish;

- chekish, alkogolizm, giyohvandlikdan xoli muhit yaratish;
- stressni, depressiyani, tajovuzkor xatti-harakatlarni kamaytirish. Ta'limga individual yondashish bolaning imkoniyatlarining, ya'ni maksimal darajadagi intellektual, asabiy taranglik, stress, charchoq, tana funksiyalarining pasayishi, kasalliklarning individual chegarasini aniqlashni talab qiladi. Tadqiqotlar natijasida biz quyidagilarni ishlab chiqdik:

1. Kompleks diagnostika dasturi.
2. Tibbiy-psixologik-pedagogik diagnostikani ta'minlaydigan metodikalar to'plami.
3. Shaxs kamolotining diagnostik-prognostik modeli.

Kompleks diagnostika asosida bolalar guruhlar (yoki individual) uchun quyidagi masalalar bo'yicha kompleks tavsiyalar ishlab chiqildi:

- mehnat va dam olish rejimini takomillashtirish; o'qitish, ovqatlanish shartlari;
- birinchi sinfga o'quvchilarni qabul qilish;
- uzaytirilgan sinflar to'plami;
- chuqurlashtirilgan o'rganish uchun fanlarni tanlash;
- modullarni tanlash;
- individual va guruhli psixologik korreksiyaning amalga oshirish;
- jismoniy rivojlanish korreksiya amalga oshirish;
- o'quvchilar o'rtasida sog'liq muammolarining birlamchi profilaktikasi;
- o'quvchilarning o'z-o'zini bilish, o'quvchilarning kasbiy o'zini o'zi belgilashini shakllantirish vositalari va metodlarini tanlash;
- maktabdagi ta'lim jarayonining barcha sub'ektlari bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish. Bir necha yillar davomida operativ metodikalar banki tomonidan taqdim etilgan ishlab chiqilgan psixologik diagnostika dasturi sinovdan muvaffaqiyatli o'tdi. Maktab har bir o'quvchining individual xususiyatlarini yoritib berishga qaratilganligini anglagan holda,

o'quvchining o'zini bilishi va yaratishiga, o'qituvchiga esa har bir o'quvchiga ta'lim usullari va sharoitlarini moslashtirgan holda, bolani o'rgatishda yordam berish zarurligini ko'ramiz. Va bizning asosiy vazifamiz - ta'lim muhitini, fanni rivojlantiruvchi muhitini, psixologik-pedagogik yordamni yaratish yoki yaratilgan ta'lim muhiti har bir o'quvchi uchun moslashish va rehabilitatsiya muhitini yaratishdir. Kompleks diagnostika bolalarning yoshini hisobga olgan holda ta'lim muhitini shakllantirish imkonini beradi. Shunday qilib, maktab birinchi sinflari va umuman birinchi bosqich uchun o'quv rejasiga haftalik 4 soat jismoniy tarbiya kiritildi: 2 soat jismoniy tarbiya, 1 soat suzish, 1 soat xoreografiya. Yilning vaqtidan qat'iy nazar, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari ochiq havoda o'tkaziladi, bu esa yorug'lik omilini kuchaytirish, yopiq, cheklangan makon omilini olib tashlash imkonini beradi. Jismoniy mashqlar to'plamiga suyak buzilishlarning oldini olish (tuzatish) mashqlari va ko'zlar uchun gimnastika kiradi. Gipodinamiya bilan og'rikan bolalar uchun maxsus o'quv dasturi ishlab chiqilgan. Boshlang'ich maktabda shaxsni rivojlantirish xizmati tavsiyalari asosida uy vazifalari hajmi keskin qisqartirildi, topshiriqlar individuallashtirildi, darsning ruhiy gigienasi bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi va amalga oshirildi. O'qituvchining ish usullari o'zgardi, eng yuqori kuchlanishli xotira, e'tibor, fikrlash talab qilindi, kalendar-mavzuli reja tuzilmasi o'zgartirildi, sport-sog'lomlashtirish markazi muammolariga e'tibor kuchaytirildi (fizioterapiya, fitoterapiya, massaj, suzish havzasi), mutaxassislarning individual maslahatlari, muloqot soatlari, treninglar, musiqa-o'yin terapiyasi joriy etildi. Bolaning psixofiziologik rivojlanishini monitoring qilishning individual xaritalari orqali biz o'quvchiga o'z rivojlanish yo'nalishini, bir maktab ichida “o'z” sinfini topishga imkon beradigan tabaqalanishni yaratish imkoniyatiga ega bo'lamiz, shuning uchun maktabda “lingvistik”, “iqtisodiy”, “fizika-matematika”, “kadet”, “tezlashtirilgan o'qitish sinflari”, “ta'limga yuqori motivatsiya sinflari”, modulli va yo'nalishsiz o'qitish guruhlarini paydo bo'ldi. Ta'lim jarayonini tashkil etishda biz sog'liq - insonning hayotiy asosi, uning tarkibiy qismlari: jismoniy salomatlik, ruhiy salomatlik, intellektual salomatlik, axloqiy salomatlik tamoyillaridan kelib chiqamiz. Tana holatidagi buzilishlar aniqlanganda, shaxsni rivojlantirish xizmati mutaxassislari guruhi maktab ma'muriyati, o'qituvchilar, amaliy

maktab psixologlari, ota-onalar va o'quvchilar uchun tavsiyalar ishlab chiqadi. Bunday tavsiyalar, masalan, tezlashtirilgan o'quv mashg'ulotlarini yaratishda yuqori darajadagi tashvish va moslashish mexanizmlari kuchlanishining kuchayishi aniqlanganda yaratilgan. Sinfdagi o'quvchilarning shaxsiy kartalarini tahlil qilish psixologik-pedagogik yordamni farqlash uchun guruhlarini ajratib ko'rsatishga imkon beradi: Bir qator tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy motivatsiya va ta'limning bolaning manfaatlariga mos kelishi bilan ham, o'quvchilar tomonidan katta hajmdagi ma'lumotlarni o'zlashtirish markaziy asab tizimiga sezilarli stress, charchoq, xavotirning kuchayishi bilan birga keladi va salomatlik holatida og'ishlar chastotasi ortib boradi. Ixtisoslashgan sinflarida va tezlashtirilgan o'qitish sinflarida o'qishni boshlagan o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini o'rganish uchun bolalarning motivatsion sohasi; hissiy-irodaviy soha; tengdoshlar guruhidagi o'quvchining pozitsiyasi; temperament xususiyatlari; tashvish; o'zgartirilgan jamoada o'quvchilarning moslashish darajasi; belgilarga urg'u; o'z faoliyati natijalaridan qoniqishni aniqlash imkonini beradigan metodikalardan foydalandik. Tezlashtirilgan deganda biz individual-shaxsiy iqtidor darajasiga mos keladigan ta'limning sur'atini (vaqtinchalik va mazmunli) tushunamiz. Tezlashtirilgan ta'limni biz ijodiy rivojlanish va shaxsni shakllantirishga yordam beradigan samarali shartlardan biri deb bilamiz. Ta'lim standartini qisqa vaqt ichida o'zlashtirishga qodir va xohlaydigan bolani cheklash kerak emas. Bu davlatga moddiy xarajatlarni sezilarli darajada tejash imkonini beradi va maktab iqtidorli bolalarning tabiatiga mos ravishda ta'lim olish tezligini ta'minlashga imkon beradi [4]. Shu maqsadda tezlashtirilgan o'qitish tajribasi qo'yildi, uning maqsadga muvofiqligi aniqlandi. Professional ijodkorlik pedagogik loyiha yaratish uchun muhim. Chunki o'qituvchi o'quvchilarning individual xususiyatlarini, ularning ehtiyojlari va qiziqishlarini, xulq-atvor xususiyatlarini va boshqalarni hisobga olgan holda o'quv materialini to'g'ri tanlashi kerak. Texnologik ijodkorlik esa pedagogik loyihalarni yaratish uchun zarur bo'lgan pedagogik kasbiy mahoratning tarkibiy qismlarini to'ldiradi. Texnologik ijodkorlik pedagogik loyihalashning samaradorligiga, pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishning ancha yuqori sifatiga erishishga yordam beradi. Yoshlarni tarbiyalash va ularga zamonaviy bilimlar berishning sifatini oshirish orqali

jamiyatimiz uchun barkamol shaxsni shakllantirish ta'lim tizimining eng asosiy maqsadlaridan hisoblanadi. Uzluksiz ta'lim jarayonida olib borilayotgan barcha harakatlar shu maqsadni amalga oshirishda muhimdir. Hozirgi vaqtda barcha fanlarni innovatsion texnologiyalar asosida o'qitishning maqbul yo'llari tadqiq qilinmoqda.

Adabiyotlar:

1. www.xabar.uz/siyosat/prezident-shavkat-mirziyoyevning-oliy-majlisgamurojaatnomasi.
2. Slobodchikov V.I. “Антропологическая перспектива отечественного образования”. Yekaterinburg, 2009-264 b.
3. Zaporozhes A. V. “Психология действия” М.: MPSI ; Voronej : Izd-vo NPO «MODEK»,2000. S. 135. National University of Uzbekistan Volume 4 | NUU Conference 3 | 2023 Quality education – the foundation of Uzbekistan's development Sifatli ta'lim – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori 198 May 6, 2023 <https://nuu.uz/> Republican Scientific and Practical Conference
4. Ibragimov R. “Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilish faoliyatini shakllantirishning didaktik asoslari”: Ped. fanl. dokt. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. - Toshkent: Qori Niyoziy nomli O'zPFITI, 2002.
5. I.K. Abdirimova. “Loyihalash faoliyatining bosqichlari, loyihaga yondashuv mohiyati va maqsadlar uyg'unligi” Ilm fan va ta'lim jurnali 2020 18-26 b.
6. Qorayev S.B. Pedagogika. –T.: “Zebo-Print”. 2023 y.